

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Két jurák-szamojéd visszaható névmás

1. Jurák-szam. *maŋk-*, magyar *maga-*

LEHTISALO Juraksamojedisches Wörterbuchjában (247 ab) fel van jegyezve egy érdekes visszaható névmás, amely LEHTISALO szövegeiben csupán három mondatban fordul elő, s ezek a mondatok példamondatokként a szótárban is szerepelnek. A szótári adatok és a példamondatok, illetőleg a szövegekből való idézetek, nyelvjárások szerint csoportosítva a következők:¹

O. *maŋ maŋttan* 'ich selbst': *χαρν μαŋttan* ua.; *ηδέβῳ δοχορηῶδῳ*, *maŋ maŋtiŋi* 'jāde-rikar-tšē-ōm' 'wartet nur, wenn ich nun selbst ginge' (Vd. 41), a szótár értelmezése szerint: 'wartet doch, ich gehe selbst schnell hin!'; OP. *maŋ maŋttan mšēβ tikkim* 'ich selbst nahm dies'; *ηαδδεβ'εŋi* 'maŋttanŋi' 'darum ich selbst [kam an]' (Vd. 475); BZ. *maŋteŋ mām* 'ich selbst sagte doch' (Vd. 450), vö. Wb. 'я-же казал', MS. (Ü-Ts) *χαρ'n maŋkkāŋ* 'ich selbst'; erdei Lj. *maŋ maŋktaŋ* ua., (S) *maŋ maŋktpān* ua.

A legvilágosabbak az erdei jurák ljamini nyelvjárásából feljegyzett Lj és S jelzésű adatok, amelyekben a névmás a *maŋ* 'ich' személyes névmással alkotott kapcsolat második tagjaként jelenik meg. A ljamini *maŋktaŋ* és *maŋktpān* világos determinált dativusi alakok, amelyekben a sg. 1. személyre utaló *n* végzet előtt a sg. 3. birtokos személyrag *-ta-*, *-tpā-* jelenik meg (vö. CASTRÉN: Gr. 221, 337—338); N. SEBESTYÉN: NyK. LXI, 205; ALH. X, 70; UAJb. XXXI, 404).

A névmás tóalakja a ljamini adatokban: *maŋk-*. A MZ. (Ü-Ts) *χαρ'n maŋkkāŋ* kapcsolatban, amelyben a kapcsolat első tagja a *χαρ'n* 'ich selbst' visszaható névmás, a *maŋkkāŋ* alakban fellépő gemináta *-kk-* eredetibb **-kt-* mássalhangzó-kapcsolatra megy vissza: *maŋkkāŋ* < **maŋktaŋ*, tehát ez is determinált dativusi alak. Hasonlóképpen determinált dativusi alakban jelenik meg a névmás a többi adatban is, ezekben a szóközépi *-nt-* < **-ηkt-*. A szóközépi mássalhangzó-csoportban bekövetkezett asszimilációnak vagy pedig a *k* kiesésének köszönheti létét a BZ. *maŋteŋ* alak. Az O. *maŋttanŋi* és az OP. *maŋttanŋi* alakok *-ni*, illetőleg *-ŋni* végzetű sg. 1. személyre utaló determinált dativusi alakok (*maŋttā-* < **maŋk-tā-*).

Ezek után felvethetjük a kérdést, van-e ennek a jurák **maŋk-* szónak etimológiai megfelelője a szamojéd és a finnugor nyelvekben. Már régebben felkeltették figyelmemet CASTRÉN „Wörterverzeichnis aus den samojedischen Sprachen” c. művének függelékében („Anhang. Materialien zu einer Syntax”) azok az osztják-szamojéd példamondatok, amelyekben *man* *magan*,

¹ LEHTISALO adataiban a mássalhangzók és a szóvégi gégefőzár átírását némileg egyszerűsítettem.

tan magand szókapcsolatok vannak, illetőleg amelyekben a *magan*, *magand* szó névutói funkcióban jelenik meg. A *magan*, *magand* alakokkal alakítani szempontból már foglalkoztam, s a *magan* alakot dativusnak vagy kopott végű locativusnak, a *magand* alakot pedig személyragos dativusnak vagy locativusnak magyaráltam (ALH. VII, 54–55).² Mivel 1960-ban LEHTISALO gondozásában újra megjelentek CASTRÉN osztják-szamojéd szótári és grammatikai feljegyzései (MSFOu. 122), példáimat most ebből a megbízható kiadásból idézem³ (és nem a SCHIEFNER kiadásában megjelent példamondatokból):

1) 'neben, bei' jelentése van a *magan* szónak a következő, tazi nyelvjárásból feljegyzett mondatokban: *kîn maγan ilang* 'ich wohne neben dem Flusse' (MSFOu. 122: 142); *wu enel-gumen maγan wuerka* 'er wohnt bei einem fremden Menschen' (i. h.); *tibenjan maγan werka* 'er wohnt bei dem Bruder' (i. h.), vö. *tep tibenjanda magan* (od. *meaγan*) *wuerka* 'он у брата живет; er wohnt bei dem Bruder' (i. m. 238); — b) szintén a tazi nyelvjárásból feljegyzett, birtokviszonyt kifejező szerkezetekben a birtokost jelölő főnévvel vagy névmással kapcsolódik a *magan* (*magand*) szó: *kwäleng magan soma porgot eenga* 'у тунгуса хорошее платье'; der Tunguse hat ein gutes Kleid' [a tunguznak jó ruhája van] (i. m. 239), vö. *kwälek soma porgot eenga* ua. (i. h.); *tebenjan* (od. *tebenjana*) *maγan* (*meaγan*) *aatä eenga* 'у брата оленей ест; der Bruder hat Renntiere' [fiútestvérnél (a fiútestvérnék) rénszarvas van] (i. m. 244); *man maḱan ooker aatäm eenga* 'jag har en ren; ich habe ein Renntier' [(nálam) nekem egy rénszarvasom van] (i. m. 239), vö. *man ooker aatäm eenga* ua. (i. h.); *man maγan ḱainé tjäänga* 'у меня ничего нету; ich habe nichts' (i. m. 245); *tan magand ḱai pitjäl eenga?*, 'есть ли у тебя топор?'; hast du eine Axt?, vö. *tat ḱai pitjäl eenga* ua. (i. m. 239); *tibebnjam me maγan* (od. *meaγan*) *tjäänges* 'брат у нас не был; der Bruder war nicht bei uns' (i. m. 238); — c) más nyelvjárásokban a szójegyzék adatai szerint csak egyes összetett határozószók második tagjaként fordul elő a *magan* szó: KO. *ydimagan*, N. *yydimagan*, NP. *yytaemagan*, FO. *yydjümagan*, -*méagan* 'abends': KO., N. *yyd*, NP. *yydä* 'Abend' (i. m. 24); FO. *ḱaarimagan*, -*méagan*, K. *ḱarimagan*, -*méagan*, *karimagan*, NP. *karamagan*, *karaemaγan* 'morgens': K. *ḱar*, NP. *ḱarrä* 'Morgen' (i. m. 29); N. *ookermaγan*, K. *ookermáγan*, B. *ookermáγan*, *ookerméáγan*, Taz *ookermagan* 'zusammen': N. *ooker* stb., B., Jel. *ooker*, Taz, Kar. *óker* 'eins' (i. m. 14); NP. *kottjemáγan* 'überall': *kottje* 'viel' (i. m. 45).

Mi lehetett az eredeti jelentése a jurák *maḱ.*, illetőleg a szamojéd *maga-*, *maγa-* (*méaγa-*) szónak, amely a jurákban visszaható névmástóul, az osztják-szamojédban pedig 'bei, an' jelentésű névutó töveként jelenik meg? A szamojéd nyelvek, legalább is a rendelkezésünkre álló adatok erre a kérdésre nem adnak felvilágosítást. Ha azonban megkeressük a szamojéd szó finnugor megfelelőit, akkor a szamojéd szó alapjelentésére is fény derül. RAMSTEDT hegyi-cseremiszi szójegyzékében van feljegyezve a *moγār* 'Körper' szó, amely azonos jelentéssel PAASONEN—SIRO keleti cseremiszi szótárában is megvan *moγār* alakban. Figyelembe veendő K. WICHMANN (Tscher. Texte) adatai is: KH. *moγār* 'Rumpf, Leib', J., JU., U., C., B. *mòγār*, M. *mòγsr* ua.

² Az osztják-szamojéd énekekből, PROKOFJEV tazi és LEHTISALO turuhani szövegeiből a *magan* szóra nincs adat.

³ CASTRÉN hangjelölésében *é* = *ə*, *ə* = valószínűleg erősen redukált *ə*, *í* = *i*, *y* = *ü*; *ng* = *η* vagy *ŋ* (i. m. 6–7).

A cseremisiz szónak ismert permi megfelelői vannak: votj. (MUNK.) Szar., Kaz., Jel., Glaz. *migor* 'test, termet, testi külső; Körper, Wuchs, Statur, Gestalt'; zürj. (WIED.) P. *mygōr* 'Leib, Rumpf, Wuchs, Leibesgestalt', (WICHM.—UOT.) P. *mige r* 'ростъ, туловище; Wuchs, Leibesgestalt, Rumpf'.

A cseremisiz és a permi adatokban a szóvégi *r* képző. WICHMANN—UOTILA és FOKOS—FUCHS zürjén szótárában a képző nélküli alapalak is fel van jegyezve: V., P. *mīg* V. 'Schoss (am Kleid), Leib (am Hemd)', (P.) 'Unterteil, Leib (am Frauenhemd, aus anderem Zeug als der Oberteil)', S. *derem - m.* 'Leib (am Frauenhemd), Leib (am Hemde)', V., P. *mīg* V. 'Schoss (am Kleid), Leib (am Hemd)', P. 'Unterteil, Leib (am Frauenhemd)'; (FOKOS-FUCHS) *mīg*: V. *derem-mīg*, Pr. *derem - mīg* 'unterer Teil am Frauenhemd, Leib am Hemde' V. 'unterer Teil des langen Frauenhemdes' (Pr.).

A cseremisiz és a permi szókat már BUDENZ óta (NyK. VI, 467, MUSz.) úgy ismerjük, mint a magyar *maga-m*, *maga-d*, *mag-a* stb. visszaható névmás tőalakjának etimológiai megfelelőit. A szóban levő szamojéd szó eredeti jelentése tehát 'Körper, Leib, Rumpf' lehetett.

Ami az első szótag vokalizmusát illeti, ósuráli **u* hangból indulhatunk ki: zam. jur. (LEHT.) O. *tañō-tš* 'den Sommer zubringen', T. *tañō-tšē* ua. stb., O., T., BZ. (Sj, U) *tā* 'Sommer', Lj. *tañ*, P. *tañ* ua.; tavg. (CASTR.) *taña* 'Sommer'; osztj.-zam. (CASTR.) N. *tagi*, *tagi*, *taī* 'Sommer', K. *tagi* (*taget*), NP. *taggi*, *tagge*, *taggə*, Cs. *tagi*, *taī* B., Kar., Taz *taang*, Jel. *tag* ua. ~f. *suvi* 'Sommer' (vö. PAASONEN, Beitr. 29, 205; LEHTISALO: FUF. XXI, 27). Az első szótagbeli zürj.-votj. *ī* számos esetben hangtörvényszerűen előpermi **u* hangra megy vissza (E. ITKONEN: FUF. XXXI, 300). Cseremisiz *o* < **u* hangfejlődésre ITKONEN két „nem egészen biztos” példát idéz (i. m. 252). A mai magyar *magának* alak a Halotti Beszéd 1200 körüli eredeti szövegében *muga nec* (olvasd: *muǵánek*) alakban fordul elő (vö. MÉSZÖLY: Ómagyar szövegek nyelvtörténeti magyarázatokkal 111—112).

Uráli szóközépi **-ŋk-* mássalhangzókapcsolat szamojéd folytatóira alig van világos adatunk (vö. PAASONEN, Beitr. 36—37). Ha a jurák *maŋk.* ~ osztj.-zam. *maga-* ~ m. *maga-* szótövek egyeztetése helyes, akkor a szóban levő szócsaládban az uráli **-ŋk-* megőrződött az erdei jurák ljamini nyelvjárásában és a cseremisiz nyelv KH. nyelvjárásában. A tundrai jurák nyelvjárásokban és az osztják-szamojéd NP. nyelvjárásban asszimilációs jelenségeket figyelhetünk meg. Az eredeti **-ŋk-* kapcsolat nasalis eleme a többi osztják-szamojéd nyelvjárásban elveszett éppen úgy, mint a KH. nyelvjárás kivételével a rendelkezésünkre álló cseremisiz adatokban, a permi nyelvekben és a magyarban.

'Test' → 'visszaható névmás' jelentésfejlődést látunk az alább tárgyalandó jurák *pudar*, *puda* stb. névmásban is. Említést érdemel, hogy — mint más alkalommal kimutattam (UAJb. XXXI, 400—405) — a jurák (LEHT.) O. *ŋǎǎβǎǎmǎi* 'ich selbst' stb. visszaható névmás alapszava 'Kopf' (a szövegekből való adatokban 'Wesen, Person; Leben' is) jelentésű szó, és hogy a magyar *fej* szónak a régi magyarban visszaható névmási jelentése is van.

2. Jurák-szamojéd *pudar*, *puda*

LEHTISALO egy cikkében (Virittájá 1939: 113—115) kimutatta, hogy a jurák-szamojéd 2. és 3. személyt jelölő névmás sing. *pudar*, *puda*, valamint

a névmás dualis és pluralis alakjai voltaképpen visszaható névmási alakok. Az alapszó, egy 'Körper' jelentésű szó, egyeztethető az osztják (AHLOV.) P. *ποροχ, poroχ* 'Rumpf' szóval. LEHTISALO hivatkozik az I. *πιχιδαμμι* 'ruumiini' [testem] alakra, az Ob-delta vidékén feljegyzett *πυχιδάμιν* *tšám* 'hier bin ich selbst' kifejezésre megjegyezve, hogy a *πυχιδάμιν* alaknak '(minun) ruumiini' [az (én) testem] jelentése is van; hivatkozik továbbá a malajazemljai nyelvjárásból való (U-Ts) *πιδ* 'ruumis' [test] szóra és az erdei jurák Nj. *πίττωât*, P. *πίττωt* id. adatokra. A 2. és 3. személyt jelölő névmások alapjelentése tehát 'sinun ruumiisi' [a te tested], 'hänen ruumiinsa' [az ő teste] és így tovább.

LEHTISALO a cikkében közölt érdekes adatokhoz sem hangtani, sem alaktani magyarázatokat nem fűzött, s így kívánatosnak látszik számba venni a rendelkezésünkre álló, ide tartozó adatokat, hogy megérthessük, milyen összefüggésben vannak ezek egymással és az osztják szóval.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy az osztják szó két keleti nyelvjárásból KARJALAINEN—TOIVONEN szótárában (667 b) is fel van jegyezve: Vj. *ποκάλ* ([pl.] *ποκάλι*, *-tš*) 'im Wasser gestorbener und durch die Wärme angeschwollener Körper, Tier- od. Fischleiche'; *κυ'λοκάλ* [*κυ'λ* 'Fisch']; Trj. *ποκάλ* (pl. *ποκάλι*) 'im Wasser gestorbener (Fisch), Verstorbener (das Wort wird von kleinen Kindern gebraucht)'; *π*—*λ* *κυ'λ* ['Fischleiche']; *ποκάλ* sg. 1. p. ps.; *ποκάλ* *σάμα* *πίτ* 'syntyi kuolleena' [halva született]. Ez az osztják szó megvan PAASONEN—DONNER szótárában (187) is: J. *ποκάλ* 'von selbst gestorbener Fisch, im Frühling vom Eis totgedrückter Fisch'. Az (AHLOV.) *ποροχ* szó végén megjelenő *-χ* elemet, valamint a többi adatokban levő *-l*, *-tš* elemet elhomályosult képzőnek foghatjuk fel (vö. LEHTISALO, AblSuff. 338, 160), s így egy szóközépi **-k-* hangból indulhatunk ki (egy **-kl-* vagy **-lk-* mássalhangzó-kapcsolatnak a jurákban nincs *-χ-* folytatója, vö. PAASONEN, Beitr. 64—65); LEHTISALO: Vir. 1959: 219).

LEHTISALO szótárából (369 ab),⁴ egyéb forrásokból, valamint CASTRÉN és LEHTISALO szövegeiből a következő adatokat vehetjük figyelembe: O. *χαρχαίνω χαρτῆ πιχιδαμτιν ἰεῖῶ* 'er schnitt mit dem Messer in seinen eigenen Körper', vö. 'dann schnitt er sich selbst mit dem Messer' (LEHTISALO: Vd. 90); *παρνὲ πῖρῖπτῆε πὺ χὺ δ α μ τ ν ἰατκκῆμμῖ* 'die Parnee-Jungfer hatte sich selbst aus dem Pfahl herausgezogen' (i. m. 113), *πυχιδάδῦ τῶτῶ* 'sie zählten sich selbst'; O.-d. *πυχιδάμῖ* 'mein Körper'; OP. *πυχιδῶ, πυχιδῶ, πυχιδῶ* 'Körper'; T. *πιχιδαμμι* 'ruumiini' [testem] (Vir. i. h., VokJur. 59); BZ. *χὰρ ἡ πῖ δ ὠ β χὰδ α ρ ἄ π τ ἄ η σ α μ* 'mich selbst brachte ich ins Verderben' (Vd. 325), *χὰρ ἡ πῖ δ ὠ β χὰδ α ρ ἄ π τ ἄ β β ε μ* 'mich selbst habe ich ins Verderben gebracht' (i. m. 327); MZ. (U-Ts) *πιδ* 'Körper', *πιδῶβ* 'mein Körper'; Kan. (N) *πιδῶδῶ* 'sein Körper', *χαρτῶ πι δ ῆ δ ν χὰδ ἄ δ* 'töte ihn selbst!', *χαρτῶ πῖδερ βᾶττῶρτῶ!* 'gelobde dein eigenes Selbst!'; erdei jurák Nj. *πίττωât*, P. *πίττωt* 'Körper', *μαῖ πιττωῶμ* 'ich selbst', *πίττ πιττωᾶρ* 'du selbst'. — CASTRÉN szövegeiből is van néhány adat: *ἄρkkam b u i d u u* (egy bejegyzés szerint *b i d u u*) *τῖν ἡνι νῖδᾶρα!* 'meinen Rumpf [tkp. nagy testem] hängt an die Kochstange! (CASTR.—LEHT. Vd. 160); *νῖjanaej πῖe d i s u πῖlῖpts ἰυηῖη* 'mein rechter Körper ist ganz verloren' (i. m. 167), *ἄμδατᾶδα χαρτῶ π u d a m d a* 'ihn selbst setzte er auf' (i. m. 75); *ἄνι μῶδα χαρτῶ π u e d a m d a* (egy

⁴ A jelöletlen lapszám nélküli adatokat L. szótárából idézem.

bejegyzés szerint *pi. d a m d a!* 'wieder warf er ihn selbst' (i. m. 95).⁵ — BUDENZ kanini feljegyzéseiben egy feltűnő adat van: *mañe bidu* 'душа моя; lelkem' (NyK. XXII, 112); a 'lelkem' jelentés más adattal nem igazolható.⁶ Érdekes BUDENZ két másik adata is: *harn pidu hadagum* 'megölöm magamat', i. m. 112, vö. 'magam magamat ölöm meg; я убью самъ себя' (i. m. 364), *husovaj huiri harta-b i d a m d a hauālimbide* 'minden ember a magáét (tkp. maga magát) dicséri (свое хвалить)' (i. m. 111).

SPROGIS a *pidū* és *pītada* szavakat 'Rumpf' jelentéssel jegyezte fel. A *pidū* alak azonosítható BUDENZ *bidu* adatával, a *pītada* alak pedig LEHTISALO Kan. *pīdēdv* 'sein Körper; selbst' adatával.

LEHTISALO szövegeiben két „Rauschlied”-ben, illetőleg egy Pur-delta vidékén feljegyzett mondában összesen három adatot találtam a *piχiδamīn*, illetőleg a *puχūdamīn* alak állítmányi használatára: O. *āttē nādañē, piχiδamīn tān!* *sēbsī nādañē, piχiδamīn tān!* 'ā. n., hier bin ich selbst! Der blinde n., hier bin ich selbst! (Vd. 584); O.-d. *χāēbide nīβn. t^se, puχūdamīn t^sām!* 'heiliger n., hier bin ich!' (i. h.); P.-d. *χētta ntsi nārkkp nu puχūdamīn t^sām* 'der älteste Sohn des χ. hier bin ich selbst' (MSFOu. 122: 405). Mint más alkalommal kimutattam (NyK. LXI, 197; ALH. X, 60) a 'Kopf' jelentésű szóból alakult *-dami* végzetű visszaható névmási alak egy obdorszki sámánénekekben szintén megtalálható állítmányi használatban: *χāβeñ kōrrv nāβōdamī* 'das ostjakische männliche Renntier bin ich selbst' (Vd. 528). Kétségtelennek látszik, hogy a *nāβōdamī* alak éppen úgy, mint a vele grammatikailag azonos *piχiδamīn*, *puχūdamīn* alakok állítmányi használatban, de egyéb használatban is csupán szórványosan előforduló állandó kifejezésekben, fordulatokban élnek.

Visszatérve az osztják (KARJ.—TOIV.) Vj. *pōkəl*, Trj. *p'ōkəl* szóra, megállapíthatjuk, hogy a *pōkə*- tőnek megfelel a jurák adatok egyik csoportjában jelentkező *puχu-*, *piχi-* tő. Az adatok másik csoportjában a *pi-*, *pi-*, *pi-* tő a szóközépi *-χ-* kiesésével és a két vokális összevonásával keletkezett a kéttagú *piχi-* tőből. A szóközépi *-χ-* kiesésére és az interdiálektikus *-χ-* ~ *Ø* váltakozásra számos adatunk van, pl. O., BZ. (Sj) *nūχūδ* 'Oberlippe', OP. *nuxūd*, T. *nuxudv*, BZ. (K) *nuxūd* id. ~ MZ. (U-Ts) *ūδi*, Kan (N) *ūδ id.*

A *puχu-*, *piχi-* tő első szótagjában észlelhető *u* ~ *i* váltakozásról később lesz szó. A második szótag vokalizmusára vonatkozólag figyelembe veendő Bo WICHMAN megállapítása: „Wenigstens in den meisten tundrajurakischen

⁵ CASTRÉN grammatikájának 451. §-ban a következő megjegyzést olvashatjuk a jurák visszaható névmásokkal kapcsolatban: „Ausserdem kommen in der Bedeutung eines Reflexivs einige Affixformen von *puda* vor, welche im Genitiv und Accusativ gebräuchlich sind. Sie lauten: Sing. 1. *pudan*, 2. *pudad*, 3. *pudada*, *pudamda*; Duál 1. *pudani*, *pudadi*, 3. *pudadi*, *pudamdi*; Plur. 1. *pudana*; 2. *pudada*; 3. *pudadu*, *pudamdu*. Wie schon oben angedeutet worden ist, wird die Form *pudamda*, *pudamdi*, *pudamdu* gebraucht, um den Accusativ auszudrücken” (A dualis és a plurális 3. alakok végén nasalis aspiráció). A *pudamdi* és *pudamdu* alakokra a szövegekből nincs adatunk. A sg. 1. személyre vonatkozó *pu-dan* alak, amelyre sem a szövegekből, sem LEHTISALO szótárából nincs adatunk, determinált dativusi alak, amely grammatikailag pontosan megfelel a fentebb (341. l.) tárgyalt O *mañ mañttan* stb. 'ich selbst', valamint az azonos jelentésű BZ. (U) *mañ nāēβān*, MZ. (U-Ts) *āēβān* id. (vö. UAJb. XXXI, 404) névmási alakoknak.

⁶ A (CASTR.) *tawgy*-szam. *batu*, *batu* 'Seele', jen. *beddu* id. szó a jur. (CASTR.) *jind* 'Seele, Luft, Dampf', KLAPR. *wind* 'Seele, Hauch' szóval tartozik össze (vö. PAASONEN, Beitr. 31, 281).

Dialekten ist eine allgemeine, wenn auch nicht ganz ausnahmslose Regel, dass ein intervokalisches χ denselben Vokal nach wie vor sich hat" (FUF. XXXI, 117).

A jurák-szamojéd adatok alaktani szempontból is két típust képviselnek. Az OP. $pu\chi\grave{u}-\delta^{\alpha}$, $pu\grave{u}-\delta^{\alpha}$, $pu\grave{u}-D^{\alpha}$ 'Körper', valamint a MZ. (U-Ts) $p\grave{i}-\delta\grave{i}$ ua. szóban a szóvégi $-\delta^{\alpha}$, $-\delta\grave{i}$ elem elhomályosult funkciójú sg. 3. birt. sz. rag. Ilyen elhomályosult személyrag jelenik meg az erdei P. $p\grave{i}\grave{t}\grave{t}\grave{i}-\chi\grave{i}nnv$ sg. locativusi alakban, amelyben a $-\chi\grave{i}nnv$ rag (coaffixum + loc. rag) a személyragos alakhoz járul. A másik típust a determináló névragozás kategóriájába tartozó nominativusi (jelöletlen accusativusi) és m -ragos accusativusi alakok képviselik (vö. N. SEBESTYÉN: NyK. LXI, 195—204; ALH. X, 58—69).

Ha megvizsgáljuk LEHTISALO szótárában a 2. és 3. személyt jelölő névmási alakokat, azt látjuk, hogy valamennyi alakban a $-\chi$ - kiesésével keletkezett egytagú tóalak jelenik meg: O., OP. $pa-$, OP. $pa-$, O., T., MZ. (Oks., U-Ts) $pu-$, $p\grave{u}-$, BZ. (U) $p\grave{u}i-$, BZ. (I), MZ. (Oks.), Kan. (N), Lj. (S), Nj. $p\grave{i}-$, BZ. (Sj) $p\grave{i}-$, MZ. (Oks.) $p\grave{i}-$, BZ. (Sj, U) $p\grave{i}-$, Lj. (S) Nj. $p\grave{i}\grave{i}$. Az egytagú tóban levő $a \sim u \sim i$ váltakozást LEHTISALO első szótagbeli vokális-váltakozásnak fogta fel, és ósjurák $*g \sim *u$, $*\grave{u}$, illetőleg $*u$, $*\grave{u} \sim *i$ váltakozásra vezette vissza (VokJur. 59). Tekintettel a $pu\chi u-$, $p\grave{i}\chi i-$ teljes tóalak első szótagbeli $u \sim i$ hangjára és az osztják adatok első szótagbeli \acute{o} hangjára, valószínűnek tarthatjuk, hogy ezek a vokálisok egy uráli rövid $*o$ vagy $*u$ hangra vezethetők vissza. A BZ. (U) névmási alakokban feltűnik a pui -tő, amelyben a diftongus LEHTISALO szerint is eredeti kéttagúságra utal (VokJur. 59).

Alaktani szempontból a jurák személyes névmás 2. és 3. sz. alakjai elkülönülnek egymástól. A 3. sz. alakokban az egytagú tóhoz a megfelelő birtokos személyrag járul, pl. BZ. (Sj) sg. $p\grave{i}-da$, dual. $p\grave{i}-di$, plur. $p\grave{i}-d\grave{u}$. Az ilyen típusú névmások alapjelentése 'teste', 'kettőjük teste', 'testük'. — A 2. sz. alakok determinált nominativusok, pl. BZ. (Sj) sg. $p\grave{i}-de-r$, dual. $p\grave{i}-de-ri$, plur. $p\grave{i}-de-ra$. Egyes alakokban a $-de$ - elem kiesett: Kan. (N) $p\grave{i}r$ (, de BUDENZ karini feljegyzéseiben $p\grave{i}r$ mellett $p\grave{i}dar$ is), Lj (S), Nj. $p\grave{i}\grave{i}f$. Ezeknek az alakoknak az alapjelentése (megközelítőleg) 'a te saját tested' stb.

'Visszaható névmás' \rightarrow 'személyes névmás' jelentésfejlődés a törökségben is ki van mutatva. „Die tü. Reflexiv pronomina, — írja MARTTI RÄSÄNEN „Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen" című művében — von denen die meisten ursprünglich 'Körper' bedeuten, verwendet man oft auch als (Bekräftigung der) Personalpronomina" (38).

N. SEBESTYÉN IRÉN